

L. VARGA PÉTER

A lemúr ír, a filozófus bólogat

Garaczi László: Hasítás (egy lemúr vallomásai 5.)¹

¹ A tanulmány a dunszt.sk felkérésére született. Az eredeti változat megtekinthető itt: <https://dunszt.sk/2018/07/18/a-lemur-ir-a-filozofus-bologat/>

(fa)

„Addig nézzem a fát, míg semmi mást nem látok. Felejtsem el, amit tudok a fákról, úgy írom le, hogy csak és kizárólag önmagára hasonlítson. Ébresszem rá egyediségének különös rangjára.” A regénybéli ifjú Garaczi Laci Flaubert Maupassant-nak szánt jó tanácsait igyekszik megfogadni, csak hát a Ligetben túl sok a fa. Ez lehetne a *Hasítás* alapköletétele: a fától nem látni az erdőt, erdőben állni a fát bámulva. Arra, hogy a kettő együtt, egy időben megy-e, az íróvá avanzsálás liminális állapota adhatja meg a választ, ez a liminális, közties állapot az ötödik lemúr-vallomás térideje. Bizonyos értelemben *kontinuum*, persze, egy életszakasz és életpálya illeszkedő egysége, azonban a regény belső világának mozaikjai rendkívül különböző életszakaszokat villantanak meg: hol a kisiskolást a pszichológusnál, hol a felnőtt férfit a parkban. Így tekintve minden mindennel összefügg – „Most mindent elfelejtesz. Mondd utánam: mindent elfelejtek.”, miként a hipnózisba kerülő kissrác *emlékezik* –, az egyes momentumok azonban csak részben következnek a korábbiakból, úgymond *emlékeztetnek* egymásra (akár a lányoktól kapott pofonok az anyai taslira a villamosmegállóban), ily módon hálózatba foglalva a lemúr életének egyes élményeit. Garaczi, azaz az elbeszélő azonban nem gondolja túl e kapcsolódásokat, épp csak fölillantja azokat („jelen lenni, jelt nem adni”), ezért hát a *jelenlét* rögzítésének kimeríthetetlen és beteljesíthetetlen feladatával birkózik a gyermek és a felnőtt. „Mi egy fa, kemény barnán zöld puhák.” Ennél adekvátabb faleírásra nem is igen vállalkozik a flaubert-i kihívásokat kereső író, és tulajdonképpen ironikusan arra a nietzschei alapvetésre is reflektál, mely szerint metaforák seregében gondolkodunk, amelyekről elfeledtük, hogy metaforák. Nincs két egyedi falevél, ahogyan nincs két egyedi fa – kemény barnán zöld puhák, mindenki el tudja képzelni, és működik, és érvényre jut az író írásának „igazsága”. Garaczi új lemúr-vallomása a sorozat talán legminimalistább darabja.

(minimalizmus)

Egy alkalommal a valós (?) Garaczi megjegyezte (talán egy Facebook-kommentben), amikor Raymond Carverről, illetőleg az amerikai szerző életműkiadásáról folyt a szó, hogy Carver úgyszólván a vérében van. Az első Carver-válogatást a Kalligram jelentette meg 1997-ben (*Nem ők a te férjed*), Hazai Attila is fordított bele, a kötetet John Barth alapvető írása, a *Néhány szó a minimalizmusról* vezeti be. Carver mondatai

kopognak, mint a kellemetlen, szűrő eső. Az, hogy a későbbi eredeti Carver-kiadások és az azok alapján készült új magyar fordítások mennyiben térnek el a korábban megismert változatoktól, nem különösebben lényeges, a *dirty realizmus* koszos felszíne alatt pusztuló életek sokasága sejlik föl páratlan megvilágításban, elhallgatások és elfojtások szorongató csöndjében. A *Hasítás* a készülő élet minimuma, amelyben azonban ugyancsak páratlan távlatok nyílnak. Ha tetszik, a lemúr-sorozatnak ez a leginkább coming-of-age darabja, de Carvertől inkább Bret Easton Ellis *Nullánál is kevesebb* című klasszikus debütje felé mutat, legalábbis ami az epikus világ terében való mozgást és fellépést, valamint a katonaság utáni bókklászóspedős hétköznapiak ritmusát illeti. És bár emlékezetbe idézi ezeket a sajátos prózapoétikákat, Garaczi mégis sajátosan Garaczi marad, a lemúr hangja összetéveszthetetlen a maga redukáltságában, szűk nézőpontjában is. A diskurzusok nem keverednek úgy és oly szubverzív módon, mint mondjuk a *Pompásan buszozunk* repertoárjában, de a *Hasítás*nak érezhetően más is a célja: csattanjanak a pofonok, tűnjenek el szerelmek, szűnjenek meg helyek, készüljön a szöveg. A lemúr olvas és ír, szívk és szív, és közben takarékos, mert csak arra koncentrál, ami a lényeg: kemény barnán zöld puhák. Mielőtt modorossá és feszengővé válna az írásgyakorlat, az elbeszélő szerencsére mindig továbblép, nem tulajdonít túl nagy jelentőséget semminek, minimalista jegy, hogy csupán a felszínt rögzíti, reflexiói is ezen a felszínen karistolnak. Alapvető hermeneutikai gyakorlat azonban, hogy e rögzítések és karistolások révén gazdag mintázat jön létre, amely ugyanannyira az olvasóé, mint a lemúré. A *Hasítás* tehát sokkal többet *tud*, mint amennyit mond.

(humor)

A lemúr-könyvek rendkívül szórakoztatóak, mert explicite humorosak. Még amikor komoly a jelenetezés, akkor is nevetésre készítetnek, ami a magyar prózairodalomban ritkaságszámba megy. A magyar próza többnyire ünnepélyes és komoly, sőt komor, sötét tónusú, és bár Garaczi iskolajeleneteinek, humorának van előzménye literatúránkban (Karinthy), kivételnek mondható, hogy valaki egész regényeken keresztül kitarítja e sajátos hangot. Van-e mindebben veszély? De még mennyire. A humor veszélyes, mert ha nem jó, elbagatellizálja a történelmet, a kort, az életet, eltörli még azokat a karcokat is, amelyeket a felszínbe váj. Kikacagni a kort, a magyar félmúltat lehet, de az *olvasó* olvasó bizonytalán többet vár – nem feltétlenül tanulni akar, de megtanulni valamit, amit csakis abból a műből lehet. A lemúr-könyvek, így a *Hasítás* poétikája és a regény modalitása úgy humoros, hogy nem feltételezem, hogy az elbeszélő szándékosan nevetetni kíván. A jó humorista sem mosolyog, miközben viccet mond, és Garaczi, az elbeszélő bizonyosan nem viccet mesél. Mégis páratlanul vicces, és meggyőződésem, hogy a magyar prózának szüksége van a nevetésre. Nem a *kínevetésre*, hanem arra, amire a lét különösebbnél különösebb, mégis rendkívül hétköznapi szituációi készítetnek. Már a pusztá rögzítés, tudomásul vétel és szelekció, amiben a *Hasítás* kimondottan erős – úgy válogatja és helyezi egymás mellé az élethelyzeteket, pillanatokat, tereket és időket, hogy egyszer sem döccen meg a szöveg, egyszer sem érezni huppanót olvasás közben –, egyszeróval a kibontakozó élet (ami sosem múlt idejű, azaz retrospektív, visszatekintő, összegző, tapasztalatot didaktikusan és diadalittasan közvetítő, épp ezért a negyven pluszos Garaczi momentumai is rendre coming-of-age pillanatok) eleve vicces. Mi más lehetne? A feltárulkozásnak mindig megvan a maga humoros aspektusa, Garaczi pedig nem törekszik kitakarni azt. Talán nem is elhatározás kérdése mindez, egyszerűen ilyen az elbeszélőnek az elbeszéltekhez való viszonya – noha hangsúlyosabban ilyen, mint mondjuk az *Arc és hátraarc* esetében, amelyet végkimenetelében valamivel melankolikusabbnak éreztem. És bár a *Hasítás* kezdőmondata („Dolgoznom kell, különben elvisz-

nek”) és zárómondata („Számolok, várom, hogy jön a fény”) a maguk kontextusában és szituáltságában, sőt poentírozottságában éppenséggel fennköltnek hathatnak, ezeket ugyanúgy áthatja egyfajta *igenlés* – amivel ismét Nietzschehez jutunk. A filozófus bólogat.

(a nagy mű)

Legutóbb egy interjúban került elő, miként festene a lemúr-sorozat egyetlen terjedelmes kötetben, s mivel kiderült, Garaczinak még számos ötlete és terve van a folytatásokra nézvést, korai lenne a *vallomások* egy kiadványban látni. Az életmű, ahogyan a lemúr élete, nem lezárt, ugyanakkor az egy alkotásként való olvasás kérdése magában foglalja azt a felvetést vagy a nálunk időről időre fölmerülő óhaját, hogy mi van, mi lesz „a” nagy művel. Mit ír le a pályáiv, hol vannak a csúcspontok, mikor és milyen formában összegződik a lét. (Elképzelhető, hogy a középiskolai tankönyvek terminusai, a „létösszegző mű”, a „világdrama” meg „világköltemény” – még Nietzsche-nél is előkerülő – fogalma, melyet csak érezni lehet, poétikailag tetten érni kevésbé, a felelősek mindezen óhajokért és kérdésekért.) Ugyanakkor talán mégsem volna érdektelen a lemúr-köteteket egy kiadványban forgatni és követni, nem a teleológia, mint inkább a szorosabb összefüggések végett. Elképzelhető, sőt biztos, hogy másféle olvasást kényszerítene ki egy hasonló megjelenés, a pontszerűség kontúrosabb halmazt alkotna, és előfordulhat, az eddigieknél is világosabbá tenné, hogy Garaczinak a lemúr-könyvek a főműve. Innen nézve következetes alkotásfolyamatról beszélhetünk.

Mindez persze lehet, hogy önéletrajz vagy önéletírás (vagy annak megrongálása, miként Jánossy Lajos Paul de Man klasszikus dolgozata révén utal rá), a *Pompásan buszozunk* snecepecázás-jelenetében még Gara Lászlóval, a *Hasításban* ugyanitt már Garaczi Lászlóval van dolgunk – a lemúr mint visszajáró lélek (lásd a *Pompásan buszozunk* lemúr-szócikkét, melyet a nagyapa segítségével rekonstruál Laci) bármikor jogot formálhat a szólásra, ha magát mondhatja. Mit jelent, hogy *magát mondja*? Jánossy a következőket emeli ki ÉS-beli recenziójában: „Ezzel a rongáltsággal [az önéletrajz mint arcrongálással] van tisztában Garaczi, mit több, vállaltan azonosul vele, és fejleszti tovább a szocializációs kelepcecé, a regresszív lázadások és az elfecsérelt szerelmek, a gyerekkori devianciák számbavételével, a hetvenes, nyolcvanas évek többszintű szubkultúráinak felvillantásával. Tőle megszokottan a korabeli élet tárgyi világát, nyelvjárását, szokásait, jellegzetes figuráit, az irodalmi szcenáriót, az úgynevezett magyar vendéglátást, a kezdetleges droghasználatot: a mákmetszés vadregényes kockázatait, sorolhatnánk, takarékos színekkel, de annál koncentráltabban teszi fel a »vászonra.«” Végkövetkeztetésében Jánossy a humor rései mögötti szakadékoságra és csöndre utal, mely „konok homály, néma tartomány”. (Utóbbit érteni vélem, idiomatikussá vált, előbbit kevésbé. Vissza a minimalizmushoz, mely eszerint maximalizmus: ott van minden fölfestve a hallgatásban.)

Ami még egyszer, az önéletrajziséget vagy az önéletírást, még inkább – Lejeune különös, de a maga módján megvilágító erejű fogalmát kölcsönvéve – az *ön-írást* (auto-gráfiát) illeti, egyfelől Garaczi, ha jól érzekelem, nem kötött semmi hasonló paktumot az olvasóval (a francia teoretikus szerint az önéletrajzi paktum jelöli ki világosan a szöveghez és az abban elbeszéltekhez való viszonyt), másfelől – még hozzá a lemúr felől – az ön-írás bevégezhetetlen feladatnak tetszik. Ha lenne paktum, könnyebb volna igazolni a hetvenes-nyolcvanas évek létezését is, így azonban „Garaczi”, a lemúr léte látszik igazolhatóbbnak, aminek persze elválaszthatatlan része a hetvenes-nyolcvanas évek. Úgy is fogalmazhatnánk, hogy a lemúr-regényekben maga Garaczi vagy a lemúr a hetvenes-nyolcvanas évek. A *magát mondja* ezt a beszédet, ezt a szót, ezt a modalitást feltételezi, és mint ilyen, sikerrel teszi. De mi a szótámozgatás, mi a siker? „A stílus tülekedés. A siker bukás.” Nagy szavak, mind jöhet.